

חכמת ישראל ואמונת ישראל

לאחר שליטתנו מה שנמצא לנו, אם בלשונונו אם בלעז, היתה זו איפת רזין, שיותר משהשביעיתנו הרעיבתנו וביותר שתאבוננו נמצאו לו מגרים וגירויים - הרי שטופים היינו בקריאת הפובליציסטיקה ההגותית וקירובה או קירוב קירובה וקראנו ויכוחיהם של רב צעיר והורודצקי ופולמסאותיו של ש"י איש הורוויץ וכדומה, וביותר נרשם בנו דיבורו של מרטין בובר בעניין unterirdische Judentum אבל אירע לנו מה שאירעני לשנים, פה בשכונת זיכרון משה, שעברתי בה וחבילת ספרי קבלה בידי. עיכבני כורך זקן וביקש לראות את הספרים. משראה טיבם שאל: דו פארשטייט קבלה? ומבלי לחכות לתשובתי השיב: זולסט אזוי עסן.

נאנחתי לאמר: זואלט גערן געגעסן, נאר מיט וואס עסט מען דאס? אכן כך היה מעמד הדברים בימי נעורינו ההם: אם לנגלה עמדה לנו חכמת ישראל שיכולנו ללמוד, במעט או בהרבה, גופם של דברים, אבל אם לנסתר, לא עמדה לנו בכך כל עיקר, באין מי שילך לפנינו, פנסו בידו והוא מאיר את הנסתר, ומסייענו לראותו מאיר מתוך עצמו. ובדידי הוה עובדא: כמה שמחתי בראותי בימים ההם מודעה נדפסת וחוזרת ונדפסת והיא מכריזה כי נוסדה הוצאת ספרים, עינות שמה, והיא קרובה להוציא ספר שעניינו תולדות הקבלה ומחברו זלמן רובשוב. וככל שהייתי בא לבובה, היית ממחר למפלש שבו הייתה נטועה חוותו של מר נפתלי זיגל ושואל בקוצר רוח אם אותו ספר כבר הגיע, והוא כבר היה כמלגלג עליי, ובראותו אותי קרב היה קורא מעל ספרו לעומתי: אחרו אחרו פעמי תולדות הקבלה.

אפשר גם שצורכם של בני דורי למילוי חסרונו של חיבור כזה, אם כולל אם מפורט, נתחבב לי משום רגישותי לעצם תלמודה של קבלה לגופה, שנערך ממגילת חינוכי וסביביו, שלא נשתירו אלא קצת שיבולים בודדות, וואס האבן געזיפט זוהר, כלומר: שהיו גומעים זוהר, כביכול משקה של ישישים הוא. וכסמל היה מראה חכמי קלויז שרחשה לפני דורי דורות לומדי תורת הנגלה בקפוטות של סמוט שחור ולומדי תורת הנסתר בקפוטות של בד לבן, שאלו ואלו היו לפנים תלויות בביאה, ובימינו לא שרדו אלא קצת קפוטות שחורות מהוהות ושחוקות מיושן. וכסמל משנה זיכרון גדולי משכילי העיר, שעדרו באשר עדרו, ועד חסידות ויידיש היגיעו, כדוגמת ר' יעקב שמואל ביק. אבל מי שעדר גם בקבלה, כדוגמת ר' אליקים המילזהגי, נשכחו גם הוא גם ספרו, ונאמן עלינו מורנו, חתן היובל וחצי היובל, שאילו נתפרסם ספרו והייתה התמורה בהבנת תורת הח"ן תמורה. לכאורה העובדה האחת כי גואלה של הכת הנידחת במזלה של חכמת ישראל יהיה בן אשכנז היא בבחינת מי מילל ומי פילל. ואף העובדה האחרת כי יהא זה בן אשכנז בשעת מפנה והכרעה של טובי בניה, במזלה של הציונות, היא בבחינת מי מילל ומי פילל, שהרי מלבד אותם ניסוחים על הפנים האחרות, הסמויות של היהדות, שלא יצאו

דברי פרופ' דב סדן בארוחת חנוכה ביום כ"ט בכסלו תשל"ג שבה נחוג גם יום הולדתו ה-75 של נשיא האקדמיה פרופ' גרשם שלום

הדברים מובאים לזכרו של פרופ' גרשם שלום (1897-1982) במלאת עשרים שנה למותו

חבריי הטובים מני עשוני שליח לברך. אם מותר לדמות יצור ליוצרו, את חכם הרזים רבנו גרשם, גולה המאורות, שנסתרו מחפץ דעתם של בעלי חכמת ישראל על יוסדיהם וממשיכיהם, והיא הברכה היאה לו בהתייצבו במחצית דרכו שבין שיבה לגבורות, הלא הוא מניין השנים שבו עמד אבי האומה, ככתוב "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן", ונדרשה יציאתו כיציאה מחרונו של עולם. והקשו, על מה נתאחרה יציאתו כל כך? ותירץ מורי ורבי, אחרון מקובלי עיר מולדתי, ר' משהלי ראטינר עליו השלום: קושיה של תוהו היא, וכי כל אותן השנים היה חלילה שרוי בחרונו של עולם? והרי כבר בקטנותו שיבר פסילי אביו בארץ והקיש על מציאותו של אביו בשמים. אלא אמור: ואברם בן חמש שנים בצאתו יציאה ראשונה מחרונו של עולם ושבעים שנה יצא יציאה ראשונה מחרונו של עולם ושבעים שנה יצא יציאה אחרי יציאה עד שהשלים יציאה אחרונה ובא אל הארץ אשר אראך, שהיא ראייה מקפת וכוללת. משל אבי האומה יפה לכל צאצאיו, ומשאדרוש אותו עתה במי שנותיו כשנות יציאתו האחרונה מחרן, אומר כי הוא משול למי שמצא אספקלריה עכורה, שנתעכרה מחמת זלזולים ואפילו מחמת סמיותם של חכמי דורות אחרונים. והיה הוא ממרקה מירוק אחר מירוק ומצחצח צחצוח אחר צחצוח, עד שיצאה מאחרי עכירותה ונעשתה אספקלריה מאירה. ואף הוא סוד יציאה מחרונו של עולם וסוד כניסה לאשר אראך. והריהו משמש באותה אספקלריה מאירה, כן ישמש בה עד גבורות ועד בשגם ועד כי יבוא שילה, אמן.

כדי להבין מה היה פועלו של בעל האספקלריה המאירה לנו עתה במלוא אורה דינו שאנו מחזירים את עצמנו אל לפני דור וחצי דור, כשאנו צעירי דור החשים ומרגישים, שנתפסנו בכל רמ"ח ושס"ה לתקומת עמנו וביקשנו לבוא בסודה של דעת עצמנו, מתוך דעת עמנו וקנייניו, והנה מצאנו משענת לנו בחכמת ישראל, והסתיענו בה בכל שהייתה עשויה לסייענו במחקריה. ואולם כשם שנמצא לנו מכוחה תחומים שהיו כחלונים שקופים, כך נמצאו לנו מאפס כוחה תחומים שהיו כחלונים אטומים, וראש להם תחום תורת הח"ן ואגפיו. ודאי כבר רחקנו מימי ההשכלה, שהתחומים האלה היו לה בחזקת נוח היה להם שלא נבראו משנבראו, אבל משנבראו כבנות נעוות המרדות היו לה; וכבר קרבנו לתפיסה שונה ואחרת. אך גם

אבא קובנר

אָנוּשׁ לְמַחֲשָׁבָה

ליובל נאמן

750 מְלִיּוֹן סִינִים מְקַפְצִים מִפְּלִטְפוֹרְמוֹת

בְּגוֹבָה שֶׁל 2 מְטָרִים סְכֵהְכּוֹל

עֲשׂוּיִים לְחוֹלָל

רְעִידַת אֲדָמָה מְצוּיָה.

750 מְלִיּוֹן סִינִים מְחִיכִים בְּפִקְדָה

יְקַפְצוּ מִפְּלִטְפוֹרְמוֹת

מְדֵי 53.8 דְקוֹת

בְּקָצֵב גְּלִי הָרֵעַשׁ הַטְּבָעִיִּים

שְׁזוֹרְמִים לְפָנִים מְקָרוּם הָאֲדָמָה

מְבִיאִים בְּרִקִיעַת רְגִלֵיהֶם הַקְּטָנוֹת

שׂוֹאָה גִיאוֹפִיזִית

עַל אֲרָצוֹת רְחוֹקוֹת, עַל-פִּי סֵלֶם רִיכְטֵר

דְרָגָה 6.

מְלִיּוֹן וּמְחֻצִית הַמְלִיּוֹן יְלָדִים מְטִיחִים

אֲגָרוֹפִים קְטָנוֹת וְהוֹלְכִים

בְּכֶתֶלִי אוֹשׁוּיָן. וַיֵּשׁ

סֵלֶם רִיכְטֵר וְהוּא לֹא זָע

לֹא נִשְׁמָע.

מְלִיּוֹן וּמְחֻצִית הַמְלִיּוֹן פְּעוּטוֹת גְּזֻרְקִים מִפְּלִטְפוֹרְמוֹת

בְּגִבֵּה שְׁנֵי מְטָרִים מְדֵי חֲמִשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נְקוּדָה שְׂמוֹנֶה דְקוֹת

בְּדִיּוֹק מְבָקֵר

בְּקָצֵב גְּלִי הָרֵעַשׁ הַטְּבָעִיִּים

זוֹרְמִים מִתְחַת לְקָרוּם כְּפּוֹת רְגִלֵינוּ

הָאֲמָנָם לֹא נִרְשָׁמָה רְעִידַת שָׁמַיִם

בְּדְרָגָה פְּלִשְׁהִי

מִן סֵלֶם יַעֲקֹב?

את השיר הזה הקדיש אבא קובנר לידידו פרופ' יובל נאמן. פעם שאל אבא קובנר את פרופ' יובל נאמן מהו ליזר. יובל נאמן הסביר לו מהו המנגנון וכיצד מושגת קרינה מוגברת מאוד. "תאר לך", אמר לו, "שממשלת סין הייתה מצווה על כל מאות מיליוני הסינים לעלות על שולחנות ולקפוץ מהם באותו חלקיק של שנייה, כי אז היה כדור הארץ זוכה לזבנג שהיה מקפיצו היטב." השיר נמצא בעיזבונו של אבא קובנר. ויטקה קובנר מסרה אותו לפרופ' נאמן.

מכלל ערפילי גישוש ומישוש, לא היה מה שיבשר בשורה של ממש על כך. אך אם לעיין, כך דרכה של תשובה לאמתה - באשר ראשית חטא או קלקול, שם אחרית תיקון ותקנה. ומבחינה זו אין העובדה הראשונה פליאה. וכן אם להוסיף ולעיין, כך דרכה של שיבה לאמתה. בחיר השבים ללשון העם ולאצרו הוא שנועד וסוגל ליטול עליו לבנות בנין אדיר ושלם בחקר תורת המסתורין לכל דורותיה, ולבנותו ביגיע רוחו ממוסד עד טפחיו, על פרטותיו וכללותיו, ולפרשו פרש היטב עד שאותה הפרשה שהייתה כסתומה ביותר נעשתה כפרשה הנגלית ביותר, שפירושי כל פרקיה מרועה אחד ניתנו, והלכך כבר הרגלנו את עצמנו שאין העובדה האחרונה פליאה. עם זאת עוד יידרש חקר הגון כדי להבין שאותה חידה לא חידה, והמבקש כבר עתה לעמוד על קצה פשרה יקביל את התכנית ששרטט האיש לפני חמישים שנה חסר שתיים במכתבו לביאליק ובין הביבליוגרפיה של חיבוריו שנדפסה לפני חמש שנים כדי להשתאות אל עוצם כוחו של אומר ועושה, ועושה בשלמות גמורה. איך הגיע לעניין זה ויכול לו - כבר שמענו מפיו תשובה שהיא אמנם משעשעת אך אינה מסברת, לא כל שכן ממצה, וביותר לאור אמירתו של ב' כצנלסון, ממפליאי סגולתו של החתן דנו, רב יותר משאנו בוחרים את תעודתנו תעודתנו בוחרת בנו. אבל גם אם דרכו של הנהר נגזר מן הקונפיגורציה של ההרים והגאיות לאורך מהלכו בין מוצאו מסתר מעייניו למובאו במפתח ימו, טיבו של הנהר עצמו, על רחבו ועמקו וצלילותו מכריע. והנה השאלה למוצא הנהר הזה, נהר החכמה, מגולה לפנינו, אבל השאלה למובאו אינה עדיין גלויה. ואולי לא אשגה, כי במה שאני תולה חשיבות בסעיפי הביבליוגרפיה הראשונים - ראשונים ורואים יתד שניתן לתלות בה קצת הסבר דרכו בחינת תחילה המעידה על המשך, ואף שאין לה לאותה תחילה זיקה למחקרו וטבורם, היא היא בחזקת מפתח, ואל נא תתפלאו לראותני נעזר בו, כמי שבודק דבר ראשונה. ומשהזכרתי את ב' כצנלסון אזכיר אף שיחה שהיתה בינינו ועיקרה השערה לרישומם של ספרי גרשם שלום בחיי ישראל לעתיד לבוא, מתוך הנחה משותפת שכך דרכה של חכמת ישראל, שסופה תורת ישראל, אלא הבדל ניסוח היה בינינו, שהוא אמר: אולי באמונת ישראל, ואני אמרתי: בייחוד באמונת ישראל שהיא הנותנת. אמר: על כל פנים לו ידעתי היכן יעמדו ספריו בדורות הבאים ואמרתי לך מה יהיו פני אמונת ישראל. עניתי: הם יעמדו באשר יעמדו ועומדים ספרי ישראל מאז ומעולם, וביותר אלה המתפשטים מזמנם ומתפשטים בכל הזמנים. כמובן, ככל השערה, הנשיכה בדיאלקטיקה על סבכיה אף זו תלויה ועומדת על חודו של תיקון. עם זאת אסיים בזימונם של שני כתובים. הכתוב האחד: "אדם עד בית אלוהים", תיבת "עד" עם הכולל שבעים וחמש. הכתוב האחר: "בבית אלהים נלך ברגש", ואין ברגש אלא ראשי תיבות: בספרי ר' גרשם שלום.